

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на тема

„Световен ли е Нобел?“

от **проф. д-р Амелия Веселинова Личева**

В професионално направление 2.1. Филология (Теория на литературата),
за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки“

от **професор д-р Румяна Лъчезарова Станчева**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд на тема „Световен ли е Нобел?“ от проф. д-р Амелия Личева е оригинално насочен тематично и е солидна заявка за защита и придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки“. Тази обобщена констатация ме задължава да представя по-конкретно подхода на авторката по отношение на основния ѝ теоретичен въпрос и към съвременните му приложения; ще се спра и на отношението на понятието Световна литература към областта на Сравнителното литературознание, на позиционирането на различните дефиниции за Световна литература, на българското присъствие в тази вечна дилема между национално и световно, на самата Нобелова награда като арбитър в международния обмен на литературни стойности.

Още заглавието *Световен ли е Нобел?* поставя теоретичния въпрос за съвременното състояние на литературното общуване извън националния периметър, за сложно изградените, но рядко анализирани зависимости на литературния текст от пазар, конюнктура, престиж и други извънлитературни явления. Заглавието също така съдържа обещание за конкретно осмисляне на съвременните литературни тенденции в световен план. В текста, и в теоретичните, и в аналитичните части, се открояват солидната научна компетентност на проф. Личева, точни наблюдения, боравене с литературен материал от много широк диапазон, познаване на съвременните и на историческите културни процеси. Дори по-приложно насочените части, свързани с наградите Нобел, са отлично съчетание на теория и на литературен анализ. Аспектите, които излизат на преден план в целостта на труда, са свързани с теоретичните основания на авторката, но и с позоваване на конкретни, изключително добре подбрани и задълбочено представени текстове. Нека още отсега да обобщя, че цялата структура на труда е отлично обмислена и притежава едно ново качество, което би трябвало дори

по-често да изискваме от научни разработки в нашата област, че прави текста интересен за четене.

Виждам значението на труда преди всичко заради обсъждането на въпроси от областта на Сравнителното литературознание. Тази теоретична зона постоянно е била ориентирана и към теорията, и към приложните аспекти на междулитературния обмен. Известно е как старата парадигма – за влиянието – е оспорена, след 1970-те, и изместена от рецепционната естетика. С появата на понятието Световна литература в днешния модус на функционирането му, теоретичното му осмисляне и прилагането му, сякаш навлизаме в една трета фаза, стъпила върху предишната, но все още неосмислена в своята новост, и която предполага огромен международен литературен обмен, концентриране на вниманието към превода и системната поява на двойни писателски идентичности (изява на език, който не е родния, а и самопревеждане), а оттам и въвличането на света в постоянно изненадващи литературни появи. Амелия Личева се намесва именно с научни основания в този диалог, разгръщащ се в движение, в най-видима актуалност. Нещо повече: в литературната размяна авторката насочено включва и българското литературознание и българската литература. Така тя постига пълноценните задачи на съвременното Сравнително литературознание – да не се ограничава в каноничните явления, а да види и по-малко познатото, както и да намери мястото му сред звездните имена. Ако не по друг начин, поне тематично и в практиките на превода. Оттам се очертава и възможност да се мисли по нов начин собствената литература.

От друга страна би било добре да отчитаме, че Световна литература не замества Сравнителното литературознание, нито е част от него. Сравнителното литературознание е цялостна методология за сравняване на литератури и литературни явления. Световната литература е както обосновавано идеологически понятие, така и практики (пазарни и образователни), които допълват образцовите литературни примери с нови ярки проявления, грабнати от различни места по земното кълбо. Това че един писател става Нобелов лауреат дава нови възможности за него самия и за националната му литература да станат известни. Световната литература като стремеж и практика всъщност захранва по нов начин, по-разнообразно, по-наситено, по-всеобхватно човешките литературни постижения, за да може Сравнителното литературознание да се почувства улеснено в подбор за анализите си. Бих казала, че Световната литература е новият начин да се освободим от канон, западноевропейски образци, закостенялост в изброими примери. Сравнителното литературознание има новия шанс да ползва

раздвижването на мисленето (че и неканоничните литератури пораждаат канонични творби) и на сътворяването на преводи, за да обогати периметъра на сравняваните литератури (всъщност да няма ограничен периметър), също така да се освободи от комплексите, че „малките“ литератури не заслужават внимание. Надеждата е, че все по-рядко някой ще вдига рамене, когато включим в компаративен анализ писатели от смятаните по принцип за периферни литератури. Проф. Амелия Личева правилно помества Световната литература като част от Сравнителното литературознание (с.10) и проследява тази позиция у редица съвременни литератори.

Тук проф. Амелия Личева включва и постколониалните изследвания. Те струва ми се стоят спрямо Сравнителното литературознание в подобна, като Световната литература, позиция. Постколониалните изследвания имат тематично и идеологическо основание, но въпреки това целят да придадат историчност и социологическа обективност на литературната компаративистика. Компаративистиката не може да се ограничи до съвременни изследвания, тъй като е обхватна научната област, в която влизат като съставни части нови теми като Световната литература и Постколониалните изследвания. Да напомня, като се основавам и на труда на Личева, че Сравнително литературознание никога не е отричало правото на периферните, „малките“ литератури да бъдат използвани за сравнения. На практика единствено е отсъствала смелост да се включват в анализи и по-малко познати писатели и литератури. Световната литература настоява за подобно отваряне и това е голямата заслуга на тази нова тематика на Сравнителното литературознание.

Чисто формално бих възразила на Личева единствено, когато споменава, че компаративистиката (предполагам употребено като синоним на Сравнителното литературознание) „е тази, която приема за свой обект „световната литература“ (с. 10). Не мога да не задам тогава въпроса: доколкото Световната литература се отнася на практика към съвременните явления, назад най-далече до след Втората световна война, може ли това да бъде единственият обект на компаративистиката? Какво се случва с проучвания напр. на женската тема през по-стари епохи?

За мен Световна литература сама по себе си е просто тема, ниша, доста ограничена в съвремието, обещаваща да разшири кръгзора ни, но в същото време заплашваща да ни закотви в развитие без минало – и трудът на Амелия Личева поставя темата, проследява различните мнения на съвременни литератори, което е много ценно, особено за развитието на Сравнителното литературознание на наш терен, където темата присъства досега наистина вяло. Някои образцови за темата теоретици вероятно дори

са труднодостъпни, тъй като в анализа са включени и примери през чужди изследвания и не се цитират самите трудове, напр. в случаите с Хендрик Бирус, Манфред Шмелинг и Хорст Щайнмец (с.15-16). На места може да се подобри и цитирането, както при преводната статия на Тео д'Хаен в *Colloquia Comparativa Litterarum*, цитирана без интернетния адрес, където стои (с. 14).

Пак в първата въстъпителна част е поставен и въпросът за вътрешния спор на литературите по въпроса Световна литература срещу Литературата на глобализацията и тук приведеното мнение на Щайнмец наистина е интересно с нестандартното му виждане, с което придава стойност на постмодерното и на партикуларното. Ценно е, че в книгата се включва това оригинално гледище и му е отделено внимание. Също така ценно е, че са привлечени редица други имена на компаративисти и повдигнатите от тях проблеми.

Тук е мястото да внесе една поправка за името на Европейската асоциация по сравнително литературознание, която на стр.17 е изписана като Международна литературна асоциация по компаративистика, а всъщност беше създадена през 1995 година именно, за да насърчи компаративните изследвания в европейските университети и научни средища. И да отбележа, че втория път, при споменаването на тази организация, наименованието ѝ е дадена точно (с.27)

Една от много добрите находки на Амелия Личева е обвързването на теоретичното многогласие със срещите между културите, а оттам с нови теми в художествената литература и цитирам от труда ѝ: „Не случайно може да се каже, че новото, което постколониалните автори добавят към проблематиката на световната литература, са истории за гъвкави, трансгресивни глобални идентичности, избягали от холистичните или хомогенни концепции за националното и живеещи в творческата зона на „между-то“.(с.19)

Обобщаващите страници на тази първа въстъпителна част от труда показват гъвкавото отношение на проф. Амелия Личева към сложната проблематика, която разглежда и представя, усета ѝ към динамиката на съвременния литературно-критически контекст и умениято ѝ да ни представи тази живачна материя в ясни очертания.

За частта „Дефиниции на световната литература днес“, коментарът ми съдържа скептицизъм към самата материя на тези определения. Съществува толкова голям обмен на идеи върху Световната литература, при положение, че литературата изразява човека, и няма как текст писан в Азия да е толкова различен от текст писан в Европа и

прочие. Човешкото има различно случване, но има и достатъчно обща основа в човешкото устройство на мозъка, че едва ли история от Китай би ни шокирала повече от текст на новия френски роман, например. Съвсем на място Амелия подчертава, че превод на Световна литература като Международна литература е несъстоятелен. Също така точно са очертани изходните позиции в определенията – антропологично-социологическо-политически; посочена е гледната точка на практиките на издаване, превод и четене, и също гледната точка на образованието по литература – преподаването.

По отношение на планетарната доминация на англоезичното Сравнително литературознание нека не забравяме, че френското все още поддържа пламъчето чрез цитираната през английския превод книга на Паскал Казанова, но и през Jean Bessière, който междувременно е намерил място в анализа, а бих споменала и един Bertrand Westphal. В този смисъл е особено ценно, че е разгледана по-подробно книгата на Казанова. Също така точни са и наблюденията на проф. Амелия Личева за дозата вътрешна противоречивост при очертаването на характеристиките на Световната литература у мнозина от писалите по тези въпроси. Може би – неизбежно при положение, че става дума за толкова комплексен въпрос.

Франко Морети е също представен точно и идеите му са отлично описание на съвременната компаративистика, макар той да свежда идеята за сравняване до метод, а обект вижда в Световната литература. Не без значение за днешния твърде разконцентриран свят е да се напомни, че по света има центрове, че натрупаното през вековете няма как да се изгуби, че доминациите на Европа в литературен план не са непременно колониални, а имат много по-дълбок структурен литературен смисъл.

По отношение на единствено и множествено число на световна/световни литератури, вероятно е добре да се върви към прагматично обяснение, свързано с възможност за конкретно мислене върху разнообразието от литератури по света и възможността да си представим съвкупността и динамиката на днешния свят. Анализирани възгледи на Дейвид Дамрош, Мишел Льобри (впрочем *la littérature-monde* е друга посочена специфична гледна точка към проблема), Милан Кундера, Тим Паркс допълват ефективно този обстоен и заслужаващ внимание преглед.

Конкретните въпроси за литературните награди са поставени пълноценно, изчерпателно, с точни анализи на основанията и обвързване на въпросите със съвременните представи за Световна литература (гл. 1.3). Нобеловата награда досега не е била разглеждана в български контекст толкова внимателно. Критериите, нобеловите

речи, медиите и пазарите затварят, обхващат, проследяват целия път на една книга от момента на награждаването ѝ до създаването на ореол около нея и на пазарно търсене за оригинала и за превода (2.1., 2.12., 2.3.). И отново приятен момент, откъм четивност, в този научен труд – представен е кризисният момент за Нобеловата награда, в момента на случването му сега.

„Днешната световна литература – светове, послания, прогнози“ е заглавието на Трета глава. Огромна тема, която намира отчетливи конкретни отговори. Тук проличава умението на Амелия да обобщава обемен литературен материал, да извлече основни характеристики, да надникне и в отделни детайли – но да създаде ярка обобщена картина. Тематичната насоченост на Трета глава е същинската цел и постижение на проф. Амелия Личева. Тук теорията, съвременните реалности в литературния обмен са потърсени в тематики с новаторски смисъл, с реално присъствие, с нова модерност. Така антиутопията, преосмислянето на миналото, ежедневието, миграциите са разгледани през писатели със световна познатост днес и придобиват по-висок статут в тематологичен смисъл. Все пак тези тематични насоки имат общ ориентир: както посочва авторката „малко по-фигуративно казано, онагледяват една циркулация на травмата – лична и обществена – във всички възможни посоки, която като че ли е основен обект на новото световно писане“ (с. 152). Друг е случаят с една различна класификация: 3.5. масовите световни автори. При подборката е по-трудно да се обясни защо именно те са световни. Основното обяснение е „по-скоро в актуалността на проблематиката“ (с. 209). Така Гришам е разгледан редом с Елиф Шафак. Дали не подхожда съответно да бъдат включени в предишни две подглави, съответно за съвременното или за мигриращите писатели?

Анализите върху четирима от Световните нобелисти са пълноценни и потвърждават донякъде тематичните ориентири, дадени преди това за Световната литература. Доста необичайна, Заключение е доста лаконично. Бих се радвала ако при самата защита АЛ открие още веднъж връзката на разгледаните проблематики с успеха на нобелистите. И може би се нуждае от връщането към въпроса за политиките на Нобеловия комитет. Защото това са политики. Разбира се, провеждани с позоваване на силна литература, но не по-малко – политики на промовиране на определени стойности, включително на разнообразието на света. Приложението с *Българския случай* е интересно, пълно и ценно в целостта на труда, като показва тенденциите, съпътстващи българската литература като световна.

В заключение ще кажа, че дисертационният труд на тема „Световен ли е Нобел?“ от проф. д-р Амелия Личева отговаря на всички критерии за присъждане на научна степен „доктор на науките“. (Запозната съм и напълно приемам съпътстващата документация по защитата.) В самия труд авторката поставя същностни съвременни въпроси на Сравнителното литературознание и на Теорията на литература, свързани с понятието Световна литература и с функционирането на големите международни литературни награди. Умелото съчетаване на значим научен въпрос и оригиналните анализи на литературен материал от световни автори ми позволяват убедено да смятам, че е постигнат значителен принос и да се обърна към колегите от уважаемото жури с предложение да присъди на проф. д-р Амелия Личева научната степен „Доктор на филологическите науки“ в професионално направление 2.1. Филология (Теория на литературата).

София, 30 април 2019 г.

Проф. д-р Румяна Л. Станчева